

УДК 378.014.25(477)

К.В. Балабанов

НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті доведено важливість інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та визначено цілі державної стратегії для її більш широкого впровадження та розвитку. Охарактеризована система факторів, що визначають характер розвитку процесу інтернаціоналізації вищої освіти. Визначено основні складові спрямованості національних стратегій, які виокремлюють експерти Американської ради з освіти та експерти Британської ради.

Ключові слова: вища освіта, інтернаціоналізація, національна стратегія, університети, міжнародне співробітництво.

У сучасних умовах глобалізації економіки, розвитку інформаційних технологій знання стають основним економічним ресурсом, наука і творчість набувають провідної ролі в розвитку національної економіки. Глобалізаційні процеси стали фундаментальним викликом для вищої школи за всю історію її розвитку [16; 4]. Якісна вища освіта і професійна підготовка мають вирішальне значення для економік, які намагаються рухатися вперед по ланцюжку створення додаткової вартості, не обмежуючись простими виробничими процесами і продукцією. Особлива роль у розвитку конкурентоспроможності країн на світових ринках належить вищій освіті, яка спроможна створити належний науковий потенціал суспільства. Тому, лише інтегруючи національну освіту в європейський та світовий освітній і науковий простір, забезпечуючи інтернаціоналізацію вищої освіти, можна забезпечити високу міжнародну конкурентоспроможність країни. Саме тому інтернаціоналізація освіти є важливим об'єктом цілеспрямованої політики з боку держави і спрямована на вирішення конкретних політичних, економічних, соціокультурних проблем.

Система факторів, що визначають характер розвитку процесу інтернаціоналізації вищої освіти, дозволяє конкретизувати цілі державної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. Експерти Британської ради [14] виокремлюють декілька основних тенденцій світової вищої освіти, які впливають на майбутнє інтернаціоналізації.

1. *Зміна глобальної демографічної ситуації.* У всьому світі спостерігають наступні демографічні зміни: тривалість життя зростає при одночасному зменшенні рівня народжуваності. Поєднання цих тенденцій призводить до зменшення учнівської молоді (у віці 15-24 роки). Фактично, тільки Африка залишиться єдиним регіоном, де молоде населення буде продовжувати збільшуватися до 2025 року, і, відповідно, існуватимуть потенційні можливості для розширення мобільності студентів.

2. *Розширення освіти для всіх.* Незважаючи на те, що доступ до початкової освіти продовжує зростати, все ще існують проблеми, пов'язані із розширенням доступу до освіти.

3. В багатьох країнах світу сьогодні активно впроваджуються національні стратегії, до яких включено питання інтернаціоналізації вищої освіти (або взагалі розроблено окремі *стратегії інтернаціоналізації вищої освіти*). Підґрунтям для розробки таких стратегій, безумовно, стає досягнутий рівень соціально-економічного

розвитку країни, а також дефіцит робочої сили, що не задовольняється внутрішніми ресурсами і, відповідно, формує високий попит на іноземну робочу силу.

4. Розподіл *державного фінансування* зазнає суттєвих змін, а відтак змінюються можливості залучення інвестицій з боку урядових фондів. Зниження фінансування вищої освіти може вплинути на стипендіальне забезпечення студентів і відповідно вплинути на академічну мобільність.

5. В умовах розширення *багатоаспектного співробітництва* між вищою освітою та бізнесом особливої актуальності та розповсюдження набуває використання нових форм міжнародного стажування, у тому числі віртуального.

6. Із розвитком *освітніх технологій* відбуваються зміни й у системі вищої освіти, які пов'язані як із розвитком Інтернет-технологій в цілому, так і з розвитком безпосередньо освітніх технологій, які впливають на викладання, навчання та адміністрування у вищій школі. Будь-яка нова технологія інтегрує та змінює світ. Відповідно, із розвитком освітніх технологій змінюється й система вищої освіти.

7. Розвиток процесів автоматизації у будь-якій сфері діяльності впливає на *зміну попиту* на фахівців, який стає все більш орієнтованим на конкретні навички. Відповідно, мають відбуватися зміни й у системі вищої освіти, яка має враховувати ці трансформації.

8. *Бренд та вартість*. Обираючи програми академічної мобільності, програми навчання за кордоном, студенти враховують не тільки і вже не стільки бренд, рейтинг, репутацію відповідного університету. Якість і вартість навчання, перспективи кар'єрного зростання стають більш важливими факторами, які враховуються при виборі студентом навчального закладу.

9. Вплив *англійської мови*, яка стала важливим засобом реалізації права на міжнародну вищу освіту, оскільки вона виступає мовою навчання іноземних студентів. В багатьох країнах сьогодні активно розвиваються програми з вивчення англійської мови.

10. Важливим трендом у розвитку міжнародної освіти також є посилення впливу такого фактору, як *якість студентської інфраструктури* (кампус, центри кар'єри та стажувань тощо), яка все більш впливає на обрання іноземним студентом потенційного місця навчання.

Вища освіта, політика, інституції трансформуються під впливом процесів глобалізації. У глобальній економіці знань вищі навчальні заклади забезпечують поширення транскордонних відносин, безперервну мобільність глобальних потоків інформації, знань, технологій, капіталу, людей [8]. За оцінками експертів, прогнозована кількість іноземних студентів, які здобувають вищу освіту, у 2040 р. може скласти від 9,1 до 15,7 млн. осіб [15]. Згідно зі статистичними даними деяких урядів, які опубліковано Британською радою [14], очікується, що, наприклад, Австралія до 2025 року матиме 720 тис. іноземних студентів на території країни; у Франції кількість іноземних студентів підвищиться на 20% і становитиме 470 тис. (з урахуванням поточного рівня); Нова Зеландія очікує на 143 тис. іноземних студентів до 2025 року; Канада – 450 тис. іноземних студентів до 2022 року; Німеччина розраховує на прибуття 350 тис. іноземних студентів за програмами мобільності до 2020 року; у Тайвані очікується 58 тис. іноземних студентів до 2019 року; у Китаї – 500 тис. іноземних студентів до 2020 року; у Японії – 300 тис. іноземних студентів до 2020 року; у Малайзії – 250 тис. іноземних студентів до 2025 року; у Південній Кореї очікується 200 тис. іноземних студентів до 2023 року та у Ірландії – 44 тис. іноземних студентів до 2019/2020 року.

Національні стратегії інтернаціоналізації, які пропонують уряди різних країн, фокусуються на різних напрямках інтернаціоналізації та конкретних її формах, виходячи

із конкретних умов та відповідних академічних, економічних, політичних та соціальних цілей. З точки зору основної спрямованості національних стратегій інтернаціоналізації, експерти Американської ради з освіти [7] виокремлюють п'ять основних складових: наукову мобільність та співпрацю; міжнародну освіту; внутрішню та всеохоплюючу інтернаціоналізацію. Досліджуючи важливість структурних компонентів у національних стратегіях інтернаціоналізації, експерти Британської ради [13] визначають три основні складові та, відповідно, ваги їх компонентуючих складових, які наведено у таблиці:

Таблиця

Основні складові національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти

Індикатор	Вага
1. Відкритість та мобільність	0,33
1.1 Стратегія ПГЕ	0,25
1.2 Політика щодо мобільності студентів	0,25
1.3 Академічна мобільність та політика досліджень	0,25
1.4 Мобільність програм та постачальників	0,25
2. Гарантія якості та визнання ступеня	0,33
2.1 Забезпечення якості та припусків міжнародних студентів	0,33
2.2 Забезпечення якості навчальних програм	0,33
2.3 Визнання закордонних кваліфікацій	0,33
3. Доступ та стійкість	0,33
3.1 Фінансування мобільності студентів	0,33
3.2 Академічна мобільність та фінансування досліджень	0,33
3.3. Політика сталого розвитку	0,33

Система вищої освіти завжди є більш відкритою порівняно з іншими секторами економіки і не випадково займає центральне місце в національних політиках провідних країн світу. Так, стратегія, що реалізується США, спрямована на забезпечення сталого розвитку та якісних робочих місць [1] і передбачає відновлення американського лідерства у фундаментальних дослідженнях; навчання нового покоління робочої сили (за рахунок розширення доступу до вищої освіти, сприяння у досягненнях студентів, в першу чергу, в науці, технологіях, інженерії, математиці; побудова фізичної інфраструктури; розробка провідних інформаційних екосистем).

Особлива роль у реалізації нової європейської стратегії належить університетам, модернізація системи вищої освіти в яких стає важливою умовою післякризового розвитку Європи. Європейські прогнози [11] показують, що 35% всіх робочих місць в ЄС вимагають робочої сили вищої кваліфікації, однак сьогодні лише 26% робочих місць заповнено відповідною робочою силою (для порівняння – 41% в США, 44% в Японії і 50% в Канаді). У країнах ЄС нараховується близько 4 тисяч університетів та інститутів, в яких навчається понад 19 млн. студентів [10]. Європейською Комісією запропоновано відповідну стратегію модернізації вищої освіти ЄС [12], реалізація якої має забезпечити рівень випускників з вищою освітою не менш, ніж 40% від загальної кількості молоді. Серед пріоритетних напрямів, в яких необхідні подальші реформи, визначено:

- збільшення кількості осіб з вищою освітою, залучення широких верств суспільства до вищих навчальних закладів;

- підвищення якості та актуальності вищої освіти, спрямованої на задоволення потреб фізичних осіб і ринку праці, через стимулювання та розповсюдження передового досвіду в системі викладання та наукових досліджень;
- надання студентам більш широких можливостей отримати додаткові навички через навчання та стажування за кордоном, а також сприяння транскордонному співробітництву, спрямованому на розвиток вищої освіти;
- збільшення підготовки дослідників, що забезпечуватимуть розвиток промисловості в майбутньому;
- посилення взаємозв'язку між освітою, наукою та бізнесом задля прискорення переваг та інновацій;
- забезпечення фінансової автономії університетів та інвестування якості освіти відповідно до потреб ринку праці.

Задля підтримки реформ модернізації вищої освіти у бюджеті ЄС на 2012-2020 роки запропоновано значне збільшення витрат на освіту, підготовку кадрів та молоді (на 73%), а також для наукових досліджень (на 46%) [10], що фактично підтверджує визнання ключової ролі освіти і науки в підтримці соціально-економічного зростання ЄС.

У практичній реалізації процесу інтернаціоналізації вищої освіти провідна роль належить не тільки державам, які виробляють відповідні національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. Важлива роль у реальному впровадженні міжнародного співробітництва належить університетам, які активно розробляють університетські стратегії інтернаціоналізації освітньої, наукової діяльності [5]. Впровадження університетських стратегій інтернаціоналізації забезпечує доступ до глобальних джерел передових знань, продукування міжкультурних знань та навичок, зміцнення стану та рейтингу вищого навчального закладу, у тому числі через розвиток ефективного партнерства. У дослідженні, проведеному Міжнародною асоціацією університетів, «Internationalisation of higher education» [2] доведено, що ключовим елементом у просуванні інтернаціоналізації вищої освіти в університетах стає наявність відповідної інституційної політики чи стратегії. Існують суттєві регіональні відмінності щодо наявності такої політики. Більшість респондентів (61%), що представляли європейські університети, визначили наявність відповідної політики інтернаціоналізації. Для університетів з Північної Америки цей показник становить 44% [6, с. 59-60]. Слід підкреслити, що у багатьох європейських установах в рамках політики інтернаціоналізації розрізняється діяльність, що відбувається у контексті регіонального співробітництва (ЄС та Болонський процес) та інтернаціоналізації в цілому.

Міжнародна асоціація університетів, яка була утворена у 1950 р. з метою поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами, періодично проводить моніторинг змін, що відбуваються у системі вищої освіти, а також реформ, що проводять уряди провідних країн у даній сфері. У звіті даної організації «GLOBAL: Internationalisation: past, present, future» засвідчено, що світова фінансово-економічна криза дещо загальмувала розвиток процесів інтернаціоналізації у сфері вищої освіти [3]. Дані для звіту було отримано із 745 вищих навчальних закладів 155 країн світу, а також великої кількості національних асоціацій університетів. Результати звіту свідчать, що 87% ВНЗ назвали інтернаціоналізацію своєю стратегічною метою, а 78% вбачають в ній основний чинник підвищення своєї конкурентоспроможності за останні 3 роки. Близько 50% закладів відзначили значне зростання асигнування заходів, спрямованих на інтернаціоналізацію вищої освіти. У 85% ВНЗ вже створено спеціальні офіси інтернаціоналізації (у 2005 р. – 71%). Згідно із даними дослідження, основними результатами інтернаціоналізації для ВНЗ є підвищення рівня теоретичної та

практичної підготовки студентів, підвищення якості навчальних програм, покращення іміджу ВНЗ на світовому ринку освітніх послуг, зростання можливостей щодо проведення наукових досліджень та розробки нових продуктів, а також можливості збільшення контингенту студентів за рахунок розширення їх географії. У той же час ВНЗ серед основних пріоритетів інтернаціоналізації називають не тільки зростання мобільності студентів, покращення якості навчальних програм та можливості співробітництва для проведення спільних науково-дослідницьких робіт, але й такі напрямки, як спільні або подвійні дипломи, зростання мобільності професорсько-викладацького штату ВНЗ, а також т.зв. «інтернаціоналізацію на дому», тобто можливості отримання вищої освіти в зарубіжному ВНЗ дистанційно. Відтак подальший розвиток системи вищої освіти відбуватиметься під впливом тенденцій інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства, що, безумовно, поступово впливатиме на його структуру та динаміку.

Розвиток української вищої школи нерозривно пов'язаний із розвитком усього суспільства, перед більшою частиною ВНЗ постає завдання створення особистого іміджу у просторі соціальних змін, і рух за старим зразком вже стає неможливим. Згідно з ідеями розвитку європейського освітнього та наукового простору, модернізація системи вищої освіти в Україні вимагає не просто підготовки нормативних документів, нових методичних вказівок та інших подібних формальних заходів. Вона має бути спрямована на виховання нового покоління людей, що усвідомлюють загальнолюдські цінності і живуть за гуманістичними законами.

В Україні поступово реалізується комплексна система державних заходів щодо модернізації та вдосконалення національної системи вищої освіти. Багатьма українськими ВНЗ накопичений великий досвід міжнародного співробітництва, що, безумовно, сприяє інтернаціоналізації вищої освіти, розширює можливості випускників українських ВНЗ на міжнародному ринку праці, а найголовніше – забезпечує формування у них вміння жити у полікультурному середовищі і працювати в умовах жорсткої конкуренції та глобальних викликів. Практичним підтвердженням розвитку інтернаціоналізації вищої освіти України є:

- зростаючі показники стажувань студентів, підвищення рівня їх мобільності,
- збільшення обміну викладачів і дослідників,
- розробка спільних програм навчання, у тому числі, тих, що передбачають отримання окрім українського диплому відповідного документу ВНЗ-партнера,
- спільна реалізація науково-дослідних проектів,
- спільне проведення науково-комунікативних заходів,
- диверсифікація джерел фінансових надходжень до бюджету університету.

Дійсно, сьогодні в Україні розвиваються різні форми міжнародного співробітництва на національному, регіональному, університетському рівнях. Так, у країні триває реалізація спільних з європейськими університетами проектів. Вчені українських університетів спільно із зарубіжними партнерами виконують різноманітні науково-дослідні проекти. У вітчизняних ВНЗ навчаються іноземні студенти з 148 країн світу, чисельність яких щорічно зростає на десять відсотків. За динамікою прийому і загальної чисельності іноземних студентів Україна входить до першої десятки країн світу. За даними Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України [17], загальна кількість іноземних студентів, що навчаються в Україні, постійно зростає та збільшилась з 18,6 тис. студентів у 2000 році до 44 тис. в 2009, й 64 тис. у 2016 році, тобто втричі за цей період. Це відповідає загальносвітовим тенденціям збільшення кількості іноземних студентів. Усі студенти-іноземці навчаються за контрактом, і це приносить до бюджету навчальних закладів

значні додаткові кошти, створює нові робочі місця для професорсько-викладацького складу університетів.

Перед сучасною освітою постають універсальні цілі: вийти на новий рівень якості європейської освіти і де-факто забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку, реформуючи її на засадах демократизації, відкритості, безперервності, рівного доступу до набуття освіти, мобільності, зберігаючи при цьому автентичність національної освіти. Доводиться констатувати: внесок національної вищої освіти в підвищення конкурентоспроможності країни ще не високий. Україна залишається лідером за рівнем охоплення вищою освітою, проте якість втрачає конкурентні переваги. Сьогодні в Україні є об'єктивна необхідність розробки Національної програми інтернаціоналізації вищої освіти, досвід багатьох країн світу демонструє успішність застосування різних підходів в даному напрямку залежно від цілей і завдань, які зараз стоять перед державою. Інтернаціоналізація вищої освіти посилює національний освітній потенціал, а відтак і конкурентоспроможність країни. Саме тому інтернаціоналізація освіти має стати важливим об'єктом цілеспрямованої політики з боку держави і бути спрямована на вирішення конкретних політичних, економічних, соціокультурних завдань.

Список використаної літератури

1. A Strategy for American Innovation: Driving Towards Sustainable growth and Quality Jobs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nec/StrategyforAmericanInnovation/>
2. Egron-Polak E. Internationalization of Higher Education: Growing expectations, fundamental values: IAU 4th Global Survey / E. Egron-Polak, R. Hudson R // International Association of Universities. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iau-aiu.net/sites/all/files/IAU-4th-GLOBAL-SURVEY-EXECUTIVE-SUMMARY.pdf>.
3. GLOBAL: Internationalisation: past, present, future: [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20101106210301398>
4. Globalization and Higher Education: Eight Common Perceptions From University Leaders By Van R. Wood [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iienetwork.org/page/84658/>
5. Hudzik J.K. Integrating Institutional Policies and Leadership for 21st Century Internationalization / J.K. Hudzik // International Higher Education. – 2015. – № 83. – P. 5–7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/view/9075/8182DOI:10.6017/ihe.2015.83.9075>.
6. Internationalisation of higher education. Directorate-general for internal policies. Policy department b: structural and cohesion policies. Culture and education. 2015. – 319 p.
7. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs / [R.M. Helms, L.E. Rumbley, L. Brajkovic, G. Mihut] // American Council on Education, The Boston College Center for International Higher Education. – 2015. – 81 p.
8. Marginson S. Globalisation and higher education/ Simon MarginsonS and Marijk van der Wende. - 12 September 2006, prepared for OECD. – 74 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/edu/research/37552729.pdf>
9. Modernisation and employability at heart of new higher education reform strategy European Commission. – Press release 20.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleases> .
10. Modernisation and employability at heart of new higher education reform strategy European Commission. – Press release 20.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleases> .

11. Skills supply and demand in Europe. Medium-term forecast up to 2020. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. – 120 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/3052_en.pdf

12. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/com0911_en.pdf

13. The shape of global higher education: national policies framework for international engagement. Emerging themes // British Council, Mc Namara Economic Research. – 2016. – 24 p.

14. Weimer Leasa 10 trends changing global higher education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eaie.org/blog/10-trends-changing-global-higher-education/>

15. Кальдерон А. Якою стане вища освіта до 2040 року / А. Кальдерон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/vnz/high_school/47910.

16. Скотт П. Глобалізація и университет / П. Скотт // «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8 ; Skott P. Globalizatsiya i universitet / P. Skott // «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.

17. Український державний центр міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studyinukraine.gov.ua/uk/> ; Ukrainskyi derzhavnyi tsentr mizhnarodnoi osvity

Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (ofitsiyni sait) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://studyinukraine.gov.ua/uk/>

Стаття надійшла до редакції 01.12.2017 р.

K. Balabanov

NATIONAL STRATEGIES FOR THE INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

The article proves the importance of the internationalization of higher education in Ukraine and defines the goals of the state strategy for its large-scale implementation and development. The author provides a set of factors that define the nature of the higher education internationalization process deployment. The research describes main elements of national strategy orientation as defined by the experts of the American Council on Education and the British Council experts.

The author proves that the modern system of education faces some multi-purpose goals such as to reach a new level of the European education quality and to make it competitive de-facto in the global market through reforming it with due regard to the principles of democratization, openness, continuity, equal access to the education, mobility and at the same time preserving the authenticity of national education. The author admits that the contribution of the national higher education into the improvement of the competitiveness of the country is not very substantial yet. Ukraine is still a leader in terms of the spread of higher education but meanwhile the quality becomes less competitive. The author proves that Ukraine requires the development of the National Program for the Higher Education Internationalization due to the fact that the experience of many countries demonstrate the efficiency of applying different approaches in this field depending on goals and challenges faced by the state. Internationalization of higher education enhances national education potential and at the same time the competitiveness of the country. This is the reason why the internationalization of higher education should become an important object of the state task-oriented policy and be aimed at solving certain political, economic and social, and cultural challenges.

Key words: *higher education, internationalization, national strategy, universities, international cooperation.*

УДК 322

О.А. Боярська

ПОЛІТИКО-РЕЛІГІЙНА ВЗАЄМОДІЯ У ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В статті розглядається різноманіття взаємодії політичної сфери та сфери релігії в контексті розвитку політичних інститутів та реалізації прав людини і громадянина. Зокрема, увагу приділено досягненню балансу у взаємодіях між провідними політичними акторами і представниками релігійних спільнот. Розкривається значення політико-релігійної взаємодії та аспекти забезпечення міжконфесійного миру. Метою статті є встановлення специфіки відносин політики релігії у трансформаційному суспільстві.

Визначається, що у пострадянських країнах значення релігійної ідентичності не вичерпується суто громадянською ідентичністю та самоідентифікацією із певними етноконфесійними спільнотами. Підкреслюється, що специфіка політико-релігійної взаємодії в окремих трансформаційних суспільствах, пов'язана із залученням до політичного процесу різних соціальних верств та побудови на основі їх електорального вибору певної системи відстоювання інтересів, або ухвалення рішень.

Ключові слова: *політика, політичний менеджмент, політико-релігійна взаємодія, міжконфесійний мир, політична ідентичність, громадянське суспільство.*

У сучасних політичних науках, взаємодія релігійних та політичних інститутів не розглядалася в межах неоконституціоналізму, релігійні організації та установи розглядаються як частина класичної політичної системи, громадські організації, що представляють релігійні спільноти ідентифікуються як політичні актори та включають в себе аналітичний цикл політичної ризикології етнонаціональних та геополітичних наукових розробок. Водночас, у трансформаційному суспільстві взаємодія політик політичної та релігійної сфер не вичерпуються міжінституційними взаємодіями конкретних суб'єктів, надбанням сучасних вчених стають питання співвідношення духовного і релігійного світогляду політичної культури, змісту політичної свідомості і релігійних принципів. У пострадянських країнах значення релігійної ідентичності не вичерпується суто громадянською ідентичністю та самоідентифікацією із певними етноконфесійними спільнотами, проблема є ширшою, оскільки вона охоплює стан трансформаційної соціальної структури та перспективи реалізації прав громадян в обмежених політичних умовах.

Комплексна модернізація демократизації країн Європи у XVIII-XIX столітті відзначила відхід від релігійного світогляду та практик ідентичності в межах секуляризації та ідеологізації суспільства.

Аналіз публікацій. Вітчизняні науковці О. Бортнікова [1], С. Йосипенко [3], Д. Посередніков [9], П. Бондарчук, В. Даниленко, В. Крупина, О. Кубальський [10] приділяють увагу таким проблемам, як теорія і методологія взаємодії релігії і політики, специфіка української ранньомодерної духовної культури в європейському контексті, релігійна політика в Україні у 1960-х - 1980-х р. і сучасна практика міжконфесійних